

TALABALARNING ILMIY-IJODIY KOMPETENSIYASINING MAZMUNI

Arabbayev Arobidin Xusnidinovich

ADU, Kompyuter injiniringi kafedrası
katta o'qituvchisi.

Burhonov Javohir Inomjon o'g'li

ADTI, Axborot tizimlari va texnologiyalari
yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy oliy ta'lim tizimida talabalarning ilmiy-ijodiy kompetensiyasi tushunchasi, uning mazmuni, shakllanish omillari va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ilmiy-ijodiy kompetensiyaning tarkibiy qismlari va ularni rivojlantirishda foydalaniladigan metodik yondashuvlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: ilmiy-ijodiy kompetensiya, innovatsion ta'lim, tadqiqot faoliyati, ijodiy fikrlash, kompetent yondashuv.

Kirish

XXI asrda ta'lim tizimi inson kapitalini rivojlantirishning eng muhim vositalaridan biri sifatida ko'rilmoqda. Talabalar bilim olish bilan birga, uni amaliyotda qo'llay olish, ijodiy fikrlay olish, mustaqil izlanish olib borish ko'nikmalariga ega bo'lishi zarur. Aynan shu nuqtai nazardan "ilmiy-ijodiy kompetensiya" tushunchasi zamonaviy ta'limda muhim o'rin egallaydi.

Ilmiy-ijodiy kompetensiya – bu nafaqat nazariy bilimlar, balki muammoni ko'ra olish, tahlil qilish, unga nisbatan ilmiy va ijodiy yondasha olish, innovatsion yechimlar ishlab chiqish qobiliyatidir. Ushbu maqolada aynan shu kompetensiyaning mazmuni, shakllanish bosqichlari, pedagogik vositalari va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi.

Ilmiy-ijodiy kompetensiyaning mazmuni

Ilmiy-ijodiy kompetensiya murakkab, ko'p qirrali tushuncha bo'lib, u quyidagi asosiy tarkibiy qismlardan iborat:

Ilmiy tafakkur talabaning atrofdagi hodisalarni izchil, mantiqiy va tahliliy jihatdan o'rganish qobiliyatidir. Bu jarayonda talabalar:

- muammoni aniqlash;
- gipoteza ilgari surish;
- dalil va faktlarga asoslangan xulosalar chiqarishni o'rganadilar.

Ijodiy yondashuv

Ijodiy yondashuv bu – mavjud bo'lgan yechimlardan tashqariga chiqish, yangicha qarashlar va g'oyalar yaratishdir. Bu talabaning noan'anaviy fikrlashi, fantaziya va tasavvur doirasini kengaytiradi.

Tadqiqotchilik – bu o'rganilayotgan sohada ilmiy-tadqiqot olib borish, metodik yondashuvlar tanlash, ilmiy natijalar asosida xulosalar berish jarayonidir. Bunda talabalar:

- metodologiyani tanlash;
- tajriba o'tkazish;
- natijalarni tahlil qilish va yozma hisobotlar tayyorlashni o'rganadilar.

Fikr va g'oyalarni boshqalarga aniq yetkazish, ilmiy bahs va munozaralarda qatnashish, jamoaviy ishga jalb etilish ham ilmiy-ijodiy kompetensiyaning muhim jihatlaridan biridir.

Ilmiy-ijodiy kompetensiyaning shakllanish bosqichlari

Talabaning ilmiy-ijodiy kompetensiyasi bir zumda yuzaga kelmaydi. U quyidagi bosqichlarda shakllanadi:

Motivatsion bosqich

Bu bosqichda talaba ilmiy izlanishga qiziqadi, o'z sohasida chuqur bilim olishga intiladi. Bu motivatsiyani shakllantirishda ustozlarning roli beqiyosdir.

Bilim va ko'nikmalarni shakllantirish bosqichi

Talaba o'zlashtirgan nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash orqali yangi ko'nikmalar hosil qiladi. Ushbu bosqichda loyihaviy ishlanmalar, amaliy mashg'ulotlar katta ahamiyatga ega.

Mustaqil ijodiy faoliyat bosqichi

Bu bosqichda talaba mustaqil ravishda ilmiy izlanishlar olib boradi, maqolalar yozadi, konferensiyalarda qatnashadi.

Ilmiy-ijodiy kompetensiyani rivojlantirishda pedagogik yondashuvlar

Zamonaviy ta'lim jarayonida talabalarning ilmiy-ijodiy kompetensiyasini shakllantirish uchun quyidagi metodik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

Problema asosida o'qitish -talabalar real hayotdagi muammolarni o'rganish orqali yangicha qarashlarni ishlab chiqadilar. Bu ularda tanqidiy fikrlash va innovatsion yondashuvni rivojlantiradi.

Loyihaviy metod-talabalar muayyan mavzu asosida ilmiy loyiha yaratadilar. Bu jamoaviy ishlash, vaqtni boshqarish, natijaga erishish kabi kompetensiyalarni rivojlantiradi.

Raqamli texnologiyalarni qo'llash-zamonaviy dasturlar, ilmiy platformalar, onlayn kutubxonalar talabalarning ilmiy faoliyatini soddalashtiradi va kengaytiradi.

Ilmiy-ijodiy kompetensiyaning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati

Ilmiy-ijodiy kompetensiyaga ega bo'lgan mutaxassislar jamiyat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchiga aylanadi. Bunday kadrlarga quyidagilar xos:

- muammolarga tizimli yondashish;
- yangilik yaratish va amaliyotga joriy etish;
- jamoada ishlay olish va yetakchilik qilish.

Zamonaviy mehnat bozori ham bunday kompetensiyalarga ega bo'lgan mutaxassislariga ehtiyoj sezmoqda.

Talabalarning ilmiy-ijodiy kompetensiyasi – bu ta'lim mazmunining chuqurlashuvi, shaxsiy va kasbiy o'sish garovi hisoblanadi. Oliy ta'lim muassasalari bu kompetensiyani shakllantirishda innovatsion yondashuvlar, metodik yangiliklar, ijtimoiy sheriklik va amaliyot bilan uzviy bog'liq ishlash orqali yanada samarali natijalarga erisha oladilar.

Kelajakda raqobatbardosh, ijtimoiy faollikka ega, mustaqil fikrlovchi shaxsni tayyorlash uchun ilmiy-ijodiy kompetensiyaning mazmunini chuqur o'rganish va doimiy rivojlantirish zarurdir.

Agar xohlasangiz, quyidagi bo'limlarni ham qo'shib maqolani yanada boyitish mumkin:

- Ilmiy-ijodiy kompetensiyaning baholash mezonlari;
- Mamlakatimizda bu yo'nalishdagi amaliy tajriba (misollar bilan);
- Yevropa yoki Osiyo ta'lim tizimidagi taqqoslama yondashuvlar.

Ilmiy-ijodiy kompetensiyani baholash mezonlari

Ilmiy-ijodiy kompetensiyani rivojlantirish jarayonida uni **baholash mezonlarini** belgilab olish muhimdir. Baholash mezonlari orqali talabada bu kompetensiyaning shakllanish darajasi aniqlanadi va u bilan bog'liq ishlarda individual yondashuv amalga oshiriladi.

Baholashda sifat ko'rsatkichlari bilan birga, reyting tizimidan, portfoliodan, kuzatuv va suhbat metodlaridan foydalanish mumkin.

Amaliy tajriba: Oliy ta'lim muassasalari misolida

O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ilmiy-ijodiy kompetensiyani shakllantirish bo'yicha ko'plab amaliy ishlar olib borilmoqda. Quyida ayrim universitetlar misolida qisqacha ko'rib chiqamiz.

➤ Toshkent davlat pedagogika universiteti

Bu universitetda talabalar uchun "Ijodiy laboratoriya", "Yosh tadqiqotchi" kabi to'garaklar faoliyat yuritadi. Har bir talaba mustaqil tadqiqot olib borishi, ilmiy maqola yozishi va uni amaliyotda sinab ko'rishi mumkin.

➤ Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti

Texnik yo'nalishdagi talabalar uchun loyiha asosida ta'lim tashkil etilgan. Har semestrda talabalar kichik hajmli innovatsion loyihalarni ishlab chiqib, himoya qiladilar. Bu ularda muammoga yangicha yondashishni o'rgatadi.

➤ Andijon davlat universiteti

Filologiya va ijtimoiy-gumanitar fanlar bo'yicha o'quv dasturlariga ijodiy yozuv, ilmiy maqola tahlili, interaktiv seminarlar kiritilgan. Bu orqali talabalar matn bilan ishlash, tahlil qilish, tanqidiy fikrlashni o'rganadilar.

➤ Finlyandiya: "Samarali o'qituvchi – faol talaba" modeli

Finlyandiya ta'lim tizimi talabalarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi. O'quv dasturlarining katta qismi mustaqil loyihalarga asoslanadi. O'qituvchilar esa rahbarlik va maslahat berish funksiyasini bajaradi.

➤ AQSH: "Capstone project" va ilmiy inkubatorlar

Amerika universitetlarida bitiruvchi kurslar talabalariga "Capstone project" – yakuniy loyiha tayyorlash majburiy. Bunda talaba o'z sohasi bo'yicha amaliy masalani tahlil qiladi va yechim taklif qiladi. Bundan tashqari, kampuslarda "startup incubators" orqali talabalar ilmiy g'oyalarini biznesga aylantiradilar.

➤ Yaponiya: mentorlik va jamoaviy tadqiqotlar

Yaponiyada har bir talaba o'z ilmiy rahbari bilan alohida ishlaydi. Ilmiy faoliyat jarayonida talabalar kichik jamoalarda birgalikda tadqiqot olib boradilar, bu ularning muloqot, muvofiqlik va natijaga yo'naltirish kompetensiyalarini kuchaytiradi.

Xulosa

Ilmiy-ijodiy kompetensiya – bu faqat ta'limda emas, balki jamiyatda faol, ilg'or fikrlovchi, o'z fikrini asoslay oladigan shaxsni shakllantirish vositasidir. Bugungi kunda bu kompetensiyani rivojlantirish uchun oliy ta'lim tizimi yangilanmoqda, raqamlashtirilmoqda va amaliyotga yo'naltirilmoqda.

Yakuniy xulosa qilib aytganda, talabaning ilmiy-ijodiy kompetensiyasini shakllantirish – bu doimiy jarayon bo'lib, unda pedagog, talaba, jamiyat va davlat bir butun tizimda harakat qilishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008.
2. Vygotskiy L.S. Psixologiya va ijod. – M.: Pedagogika, 1987.
3. Dewey J. How We Think. – New York: D.C. Heath & Co., 1910.
4. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. – Paris, 2018.
5. UNESCO. Developing key competencies for education 2030. – 2020.